

ТЕМА. Фразеологія. Лексикографія

I. Підготуватися до співбесіди за такими теоретичними запитаннями:

1. Що вивчає фразеологія як розділ мовознавства? Які ще значення має слово «фразеологія»?
2. Які терміни використовуються для позначення основної одиниці фразеології? Дайте визначення фразеологізму. Наведіть приклади.
3. З якими розділами науки про мову пов'язана фразеологія?
4. Які специфічні ознаки має фразеологізм?
5. Які є класифікації українського фразеологічного фонду?
6. Як поділяються фразеологізми за семантикою?
7. Що таке ідіоми? Наведіть приклади.
8. На які групи поділяються фразеологізми за структурою? Наведіть приклади.
9. Які різновиди фразеологізмів виділяють за ознакою відтворюваності? Наведіть відповідні приклади.
10. Як поділяються фразеологізми за морфологічною класифікацією? Наведіть приклади відповідних груп фразеологічних одиниць.
11. Назвіть джерела виникнення фразеологізмів, проілюструйте прикладами кожне з них.
12. Які бувають видозміни фразеологізмів? Наведіть відповідні приклади.
13. У яких стилях уживаються фразеологізми і з якою метою?
14. Що вивчає фразеографія, лексикографія?
15. Як пов'язана лексикологія з лексикографією?
16. Дайте визначення різновидам лінгвістичних словників: тлумачного, перекладного, іншомовних слів, історичного, етимологічного, перекладного, термінологічного, діалектного, орфографічного, орфоепічного; ономастичного, словника мови письменників, універсального.
17. Що таке тезауруси? Чи є такий вид словникової продукції в українській лексикографії?
18. Що являє собою навчальна лексикографія?
19. Який важливий словник української мови зараз виходить друком?
20. Що таке металексикографія?

II. Виконати завдання:

1. Поясніть значення фразеологізмів і визначте групу кожного за ознакою семантичного зв'язку компонентів (ФЗ, ФС, ФЄ, ФВ).

Ребра полічити, брати за душу, пекти раків, віщий Боян, не нюхати порошу, синій птах, передати куті меду, під мухою, не всякому слуху вір, Іудин поцілунок, дати прочухана, справа честі, храм науки, брати бика за роги, розрядити атмосферу, нуль без палички, бити по руках, опустити руки, інформаційний простір, брати на кпини, заднім числом, від аза до іжиці, сім футів під кілем.

2. Виконайте частковий фразеологічний аналіз підкреслених зворотів: укажіть усі значення, встановіть тип за семантичним, морфологічним, структурним, генетичним принципами; доберіть (якщо є) синоніми, антоніми, варіанти.

Вправи для виконання на занятті

1. Які з поданих словосполучень функціонують у мові як фразеологізми? Складіть 3 речення, увівши в них фразеологізми.

1). *Буря в степу, буря в склянці води, буря в серці.*

- 2). Зелені свята, зелена вулиця, зелене світло, зелений гай.
- 3). До нових зустрічей, до Нового року, до нових віників.
- 4). П'ята спиця в колесі, п'яте колесо до воза, п'яте питання в порядку денному.
- 5). Дати поснідати, дати гостинця, дати духопеликів, дати волю, дати волю рукам.

2. Замініть підкреслені слова фразеологізмами. Виконайте фразеологічний аналіз зворотів у реч. 5.

- 1). Так і дійшли вони до цегельні мовчки.
- 2). Почали з того, що Залужний, мовляв, молодий, безвусий.
- 3). Роман заслав старостів до однієї дуже гарної дівчини, а вона відмовила.
- 4). На подвір'ї дуже темно.
- 5). Він і освічений, і говорить красно, та й кмітливий.
- 6). І чого б ото я сміявся?
- 7). Будеш жити біля Одарки заможнo.

3. Розподіліть фразеологізми на структурні типи.

Хоч кіл на голові теши; обливатися потом; одна головешка і в печі гасне, а дві і в полі горять; гнати гоном; і був такий; по вуха; між двох вогнів; грошей мало – не біда, якщо друзів череда; з кам'яним лицем; як на долоні; за кадром; мовчання – золото; скрізь і всюди; з-під палки; і в жар [і в піт] кидає; вчепитися реп'яхом; як мокре горить; відкритим текстом; з давніх-давен; свіжа копійка.

4. Установіть, у яких рубриках подано фразеологізми, створені на питоמו українському мовному ґрунті, а які засвоєні та звідки.

- 1) Сіль землі, око за око, ламати списи, берегти як зіницю ока.
- 2) Хома невірний, тридцять срібняків, таємна вечерея, наріжний камінь, манна небесна, золоте теля, не хлібом єдиним, терновий вінок.
- 3) Олімпійський спокій, канути в Лету, золоте руно, осідлати Пегаса, яблуко незгоди, нитка Аріадни.
- 4) Леді Макбет, варфоломійська ніч, вища раса, зробити тешфет, ведмежа послуга, вікно в Європу, все моє ношу з собою, поділяй і пануй.
- 5) Горобцям дулі давати, щоб тобі ні дна ні покрішки, з перчиком (перцем), стати на рушник, ні за холодну воду, витрішки продавати, кинути якір, бойове хрещення, знов за рибу гроші, розіграти комедію, показати поріг, прокладати першу борозну, викидати за борт, голодній курці просо на думці, не в пору гість гірше від татарина.

Література

1. Основні підручники (відповідні розділи, параграфи), лекційний матеріал.
2. Ужченко В., Ужченко Д. Фразеологія української мови : навчальний посібник. Київ : Знання, 2007.
3. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психологічний та етнокультурний аспекти). Київ – Черкаси : Брама, 2004.
4. Зимомря М., Баран Я., Білоус О., Зимомря І. Фразеологія : знакові величини. Вінниця : Нова Книга, 2008.
5. Баранник Д. Народнорозмовний складник лексичної та фразеологічної систем національної мови : (на захист розмовного стилю). *Мовознавство*. 2008. № 4/5. С. 18-31.
6. Жуйкова М. Типологія ідіом у когнітивно-генетичному аспекті. *Мовознавство*. 2004. № 4. С. 72-80.
7. Розгон В. Функціонально-семантична співвіднесеність фразеологічних одиниць і лексем. *Нова філологія*. Зб. наук. праць. Запоріжжя : ЗДУ, 2001. № 2 (11). С. 26-33.
8. Івченко А. Українська народна фразеологія : ономазіологія, ареали, етимологія. Київ :

Фолію, 1999.

9. Соловець Л. Фразеологізми як засіб формування культури спілкування *Українська мова і література в школі*. 2007. № 6. С. 14-19.

10. Демська О. Вступ до лексикографії. Київ : ВД «Києво-Могилянська академія», 2010.

11. Дідун Л.І, Козирева З.Г. Українська академічна лексикографія : здобутки та перспективи розвитку. *Українська мова*. 2021. №3(79). С.54-65.

12. Зубець Н. О. Українська лексикографія другої половини ХХ – початку ХХІ століття : навч. посібник. 2-е вид., доповн. Запоріжжя : ЗНУ, 2011.

13. Зубець Н. О. Сучасна українська мова (Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія) : методичні рекомендації до практичних занять. Запоріжжя : ЗНУ, 2020.